

مرضیه شوشتري

بررسی قصه‌ی حضرت نوح (ع) در تاریخ،
کتاب آسمانی، ادبیات و
فرهنگ مردم ایران

www.ketab.ir

شوشتری، مرضیه، ۱۳۵۳ -

سکینه‌ی روح با سقینه‌ی نوح: بررسی قصه‌ی نوح (ع) در تاریخ، کتب آسمانی، ادبیات و فرهنگ مردم ایران / مرضیه شوشتری.

تهران: ارس، ۱۳۹۰.

ISBN: 978-600-5630-13-8

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

۱. نوح، پیامبر. ۲. نوح، پیامبر - - در ادبیات فارسی. ۳. کشتی نوح.

۲۹۷/۱۵۶

س ۸۸/۲/ش BP

۱۳۹۰

۲۴۴۴۵۴۹

کتابخانه ملی ایران

کتابخانه بیهوشی

مرضیه شوشتری

نوبت چاپ: اول

تاریخ چاپ: ۱۳۹۰

تیراژ: ۲۰۰۰ جلد

قیمت: ۶۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۳۰-۱۳-۸

کلیه حقوق محفوظ است.

تهران، خیابان یوسف آباد، نیش خیابان دوازدهم

پلاک ۴، طبقه سوم غربی

تلفن: ۶۶۴۸۸۱۸۰

انتشارات

فهرست

۱۱.....	مقدمه
۱۱.....	ماهیت (اهمیت موضوع)
۱۳.....	آموزش و پژوهش موضوع
۱۸.....	هدف و وظایف
۱۹.....	تازگی و نوآوری در اثر
۲۰.....	مواد تحقیق
۲۱.....	روش و متد تحقیق
۲۲.....	کاربرد نظری و عملی و پژوهشی اثر
۲۳.....	ساختار اثر (روش تنظیمی)
۲۵.....	فصل اول / نوح از دیدگاه منابع تاریخی
۲۵.....	نوح نخستین پیامبر اولوالعزم
۲۶.....	نام و نسب نوح

۲۸.....	پیشه‌ی نوح.....
۲۸.....	ازدواج نوح.....
۳۹.....	زنان و فرزندان نوح.....
۳۱.....	عمر نوح.....
۳۴.....	خصایص نوح.....
۳۴.....	۱. شمایل و سیره‌ی نوح.....
۳۵.....	۲. صبر و استقامت نوح.....
۳۶.....	۳. دلسوزی و مهرورزی نوح.....
۳۸.....	۴. علم نوح.....
۳۹.....	۵. شکرگزاری نوح.....
۳۹.....	۶. ادب نوح.....
۴۰.....	۷. عصمت نوح.....
۴۲.....	۸. عرفان نوح.....
۴۴.....	۹. قاطعیت و عدم سازش با کافران.....
۴۵.....	دعاهای نوح.....
۴۷.....	اهداف بعثت نوح.....
۴۸.....	روش‌های تبلیغی نوح.....
۵۳.....	اعتقادات قوم نوح.....
۵۴.....	کشتی نوح.....
۵۸.....	توفان نوح و حوادث پس از آن.....
۶۸.....	کشف بقایای کشتی نوح.....

فصل دوم / نوح از دیدگاه کتب آسمانی..... ۷۳

۷۳.....	۱. نوح از دیدگاه تورات و انجیل.....
۸۲.....	۲. نوح از دیدگاه قرآن و کتب تفسیری.....

۸۴	سوره‌ی قمر.....
۸۸	سوره‌ی اعراف.....
۹۱	سوره‌ی هود.....
۱۰۳	سوره‌ی مؤمنون.....
۱۰۶	سوره‌ی شعراء.....
۱۰۹	سوره‌ی نوح.....
۱۱۶	نوح در سوره‌های دیگر قرآن.....
۱۲۳	دعاهای نوح در قرآن.....
۱۲۷	۳. تفاوت قرآن با تورات و انجیل در بیان قصه‌ی نوح.....

فصل سوم / نوح در ادب فارسی..... ۱۲۹

۱۳۰	۱. نوح در آثار منظوم.....
۱۳۰	دیوان رودکی.....
۱۳۱	مخزن الاسرار نظامی.....
۱۳۴	هفت‌پیکر نظامی.....
۱۳۵	دیوان خاقانی.....
۱۵۵	دیوان عطار نیشابوری.....
۱۵۷	منطق‌الطیر عطار نیشابوری.....
۱۵۸	دیوان انوری.....
۱۵۹	حدیقه سنایی.....
۱۶۵	خمسه خواجوی کرمانی.....
۱۷۰	دیوان حافظ شیرازی.....
۱۷۵	مثنوی مولوی.....
۱۹۹	۲. نوح در آثار منثور.....
۱۹۹	کشف‌المحجوب.....

مقامات حمیدی ۲۰۱

مرزبان نامه ۲۰۳

گلستان سعدی ۲۰۵

تاریخ جهانگشای جوینی ۲۰۷

نقطة المصدور ۲۱۰

۳. جدول ها ۲۱۳

فصل چهارم / نوح در فرهنگ مردم ایران ۲۲۹

۱. نوح در ادبیات شفاهی ۲۳۰

ضرب المثل ها و کنایات ۲۳۱

قصه ها ۲۳۶

باورها ۲۳۷

۲. نوح در آئین ها و رسوم ۲۴۰

۳. نوح در ادبیات مکتوب ۲۵۳

تصاویر ۲۵۷

نتیجه ۲۶۵

کتابنامه ۲۷۳

مقدمه

فیض او در صفا سکینه‌ی روح

فضل او در وفا سفینه‌ی نوح

(حدیقه سنائی)

ماهیت (اهمیت موضوع): بیان ماهیت عملی یک اثر، می‌تواند خوانندگان را با ضرورت و اهمیت موضوع آشنا سازد. این کتاب به بررسی یک قصه‌ی قرآنی در ادبیات و فرهنگ مردم ایران می‌پردازد. قبل از بیان اهمیت این موضوع، جایگاه رفیع قصه را در فرهنگ و ادب یک جامعه مورد بررسی قرار می‌دهیم.

در حقیقت قصه‌ها جایگاهی برای تجلی آرمان‌ها و اندیشه‌های یک ملت هستند. از دیرباز قصه‌ها در زندگی انسان نقش به‌سزایی ایفا می‌کردند. تاریخ قصه به زمان پیدایش بشر می‌رسد و همواره انسان‌ها به قصه‌پردازی یا شنیدن آنها علاقه نشان می‌دادند. در طی قرون و نسل‌ها، قصه‌ها از حیث شکل انواع مختلفی پیدا کردند و امروزه قصه یکی از بهترین روش‌ها برای بیان تاریخ اقوام

و تمدن‌هاست. در مشرق‌زمین همواره به قصه توجه خاصی مبذول می‌شد، زیرا این قصه‌ها مبتنی بر باورها و اعتقادات دینی بودند و به دلیل علاقه‌ی ذاتی انسان‌ها به امور غیبی و ماورائی، مورد اقبال و توجه فراوان قرار می‌گرفتند. از این رو قصه‌های قرآنی جایگاه خاصی را در جذب مخاطب پیدا کردند و با وجود اینکه مسلمانان قصه‌های انبیا را در قرآن خوانده‌اند و با آن آشنا هستند، اما باز هم از خواندن دوباره‌ی آنها در کتب مختلف لذت می‌برند. از این رو در این کتاب به یک موضوع قرآنی از زاویه‌ای جدید پرداخته شد، تا شیرینی تکرار این قصه با مطالبی بدیع و روشی نو، کام خوانندگان را بیش از پیش شیرین نماید و به هدف عبرت‌آموزی و تربیتی نیز نائل آید.

کلمه‌ی توفان برای همه‌ی ما تداعی‌کننده‌ی آن توفان سهمگینی است که در زمان حضرت نوح (ع) به وقوع پیوست. قصه‌ی این توفان عالمگیر، تقریباً در همه‌ی ملت‌ها و تمدن‌های گذشته و اسناد تاریخی گزارش شده است. در اخبار و گزارش‌های اقوام و ملل یونان، ایران، هند، مصر، کنعان و حتی در برخی از افسانه‌های اسکاتلندی و جزایر بریتانیایی، در افسانه‌های لیتوانی و حتی در برخی از داستان‌هایی که ریشه‌ی چینی دارند، منتشر شده است. به عقیده‌ی ویل دورانت، توفان نوح حتی بیشتر از کتاب آفرینش در میان مردم جهان انتشار دارد و کمتر قومی را در اقوام قدیم می‌توان یافت که آن را ندانسته باشد (ر. ک. ۵۰، ۱۳۷۰، ۳۸۴). قصه‌ی توفان نوح، یک قصه‌ی رایج در بین ملت‌های باستانی سامی و آریایی است و نظیر این قصه در اوستا، کتاب‌های هند و متون قدیم یونانی و حماسه‌ی گیل‌گمش و در کتاب وندیداد و اوستا و متون دینی زردشتی و در داستان‌های اساطیر باستانی ایران آمده است (ر. ک. ۲۶، ۱۳۸۸؛ ۵۳، ۱۳۸۹).

واقعه‌ی توفان، قصه‌ی مشترک میان قرآن و عهدین (تورات و انجیل) است. یکی از دلایل ضرورت بررسی این موضوع، اهمیت بحث و گفتگوهای تطبیقی میان قرآن و عهدین است. امروزه قصه‌ی حضرت نوح (ع) از شکل اصلی خود تا حد زیادی فاصله گرفته، که یا به دلیل خطای راویان، یا به علت

وجود تحریف در منابعی چون تورات و انجیل است. از این رو، این کتاب با مقایسه‌ی تطبیقی بین کتب آسمانی، سعی دارد تا مطالب صحیح را از مطالب تحریف‌شده بازشناسد. این اثر علاوه بر اینکه مبین تحریفات صورت‌گرفته در تورات و انجیل است، گواه روشنی بر حقانیت قرآن و علو مرتبه‌ی آن می‌باشد.

اهمیت این موضوع زمانی دانسته می‌شود که متون نظم و نثر را به‌دقت بررسی کنیم. در این کتاب با استخراج یکی از تلمیحات قرآنی از آثار منظوم و منثور، دریافتیم که همواره شعراء و نویسندگان فارسی‌زبان، به زنده نگه داشتن تاریخ انبیا در قالب شعر و نثر پرداخته‌اند، طوری که کم‌تر شاعر و نویسنده‌ای را می‌توان یافت که از دید خود به این مضامین ننگریسته باشد و با شعر یا نثر خود تصویری دقیق از زندگی انبیاء الهی ارائه نداده باشد. حتی می‌بینیم که شاعران درباری و مداح نیز از این تلمیحات بهره برده‌اند. حال که این بزرگان اهمیت این مفاهیم قرآنی را از جهت ابقاء نقش تربیتی دریافته‌اند، بر ماست که این قصه را به‌عنوان یک واقعه‌ی تاریخی که قرن‌ها پیش به‌وقوع پیوست، زنده نگه داریم و نشان دهیم که چگونه این قصه توانسته است جای خود را در فرهنگ مردم ایران باز نماید.

آموزش و پژوهش موضوع: همواره در طول تاریخ، قصه‌های قرآنی مورد توجه خاص نویسندگان قرار گرفته است. شاید مهم‌ترین دلیل توجه به قصه‌هایی که صبغه‌ی اسلامی دارند، ایمان و اعتقاد قلبی نویسندگان و نیز مخاطبین آنها باشد و از طرفی انتشار این‌گونه کتب، به‌خوبی زمینه‌ی انتقال اندیشه‌های دینی را فراهم می‌آورد و علاوه بر اینکه مخاطب را به‌خوبی جذب می‌کند، اهداف تربیتی نویسنده را نیز تأمین می‌نماید. انسان‌های امروز برای زندگی در این دنیای پر زرق و برق و پر از فریب و نیرنگ، به‌شدت نیازمند الگویی جامع و کامل در همه‌ی عرصه‌های زندگی هستند. دین اسلام به‌عنوان مجموعه‌ای کامل از دستورات در همه‌ی عرصه‌های زندگی، می‌تواند به کمک بشر امروز بیاید. به

همین دلیل بزرگان و علمای دینی همواره تأکید دارند که قرآن را در متن زندگی خود وارد کنید و با قرآن زندگی کنید. همه‌ی این موارد سبب شده است که موضوعات قرآنی به‌خوبی جای خود را در عرصه‌ی پژوهش‌ها و مطالعات دانشگاهی باز کنند و مورد توجه نویسندگان قرار گیرند.

قصه‌ی حضرت نوح (ع) نیز مانند دیگر قصص انبیا بسیار مورد توجه قرار گرفته است و در طول تاریخ، کتب مختلفی به بیان قصه‌ی این نبی خدا پرداخته‌اند. نویسندگان با ۳ رویکرد تفسیری، تاریخی و عرفانی به این موضوع نگریسته‌اند که به شرح آنها می‌پردازیم:

۱. از مهم‌ترین آثارى که با رویکرد تفسیری به تبیین این موضوع پرداخته‌اند، تفاسیر شیعه و سنی است. اکثر این تفاسیر در ذیل آیات مربوط به حضرت نوح (ع) به شرح زندگانی آن حضرت پرداخته‌اند و چون این مفسرین، قصه‌ی حضرت نوح (ع) را از منظر قرآن کریم بیان کرده‌اند، به‌عنوان منبعی مستند و قابل اعتماد در پژوهش‌های دینی و قرآنی مطرح شده‌اند. تاکنون تفاسیر بسیاری تألیف شده که در همه‌ی آنها به تفسیر آیات مربوط به حضرت نوح (ع) پرداخته شده است از جمله: المیزان (علامه طباطبائی)، تفسیر نمونه (مکارم شیرازی)، المنار (رشیدرضا)، تفسیر نور (محسن قرائتی کاشانی)، تفسیر نور (مصطفی خرم‌دل)، نسیم حیات (ابوالفضل بهرام‌پور)، تفسیر طبری (جریر طبری)، تفسیر انوار التنزیل و اسرار التأویل (قاضی بیضاوی)، تفسیر تبیان (حسن طوسی)، الاتقان فی علوم القرآن (سیوطی)، تفسیر مجمع‌البیان (علامه طبرسی)، تفسیر قرآن العظیم (سهل تستری)، تفسیر کشف‌الاسرار و عده‌الابرار (مبیدی)، تفسیر روضه‌الجنان (ابوالفتوح رازی)، تفسیر آسان (محمد جواد نجفی خمینی)، آشنایی با قرآن (مرتضی مطهری)، آلاء الرحمن فی تفسیر القرآن (محمدجواد بلاغی نجفی)، تفسیر ابن بادیس (عبدالحمیدبن محمدبن بادیس صنهاجی)، تفسیر ابن عباس (یعقوب فیروزآبادی)، تفسیر ابی‌السعود (ابوالسعود محمدبن محمد عمادی)، تفسیر اثنا عشری (حسین‌بن احمد حسینی شاه‌عبدالعظیمی)، احسن‌الحديث (علی اکبر

قرشی بنابی)، تفسیر الاصفی (ملاحسن فیض کاشانی)، تفسیر امثال القرآن (اسماعیل اسماعیلی)، انوار درخشان (همدانی معروف به آقاجفی)، انوار القرآن (ابوالفضل داورپناه)، تفسیر جامع (ابراهیم بروجردی)، تفسیر راهنما (هاشمی رفسنجانی)، تفسیر روشن (حسن مصطفوی)، رهنمای سعادت (تابنده گنابادی ملقب به رضا علی شاه)، تفسیر زواره ای اصفهانی، تفسیر سلیمانی، تفسیر کشف (زمخشری) تفسیر موضوعی قرآن (جوادی آملی)، مفاتیح الغیب، تفسیر کبیر (فخرالدین رازی) و ... اکثر این تفاسیر با نقل روایات و احادیث و اخبار از پیامبر (ص) و ائمه ای معصومین و صحابه به بحث روایی نیز پرداخته اند. برخی آثار نیز قصه ای حضرت نوح (ع) را در قرآن مورد بررسی قرار داده اند از جمله: نوح (ع) و قومیه فی القرآن المجید (عبدالرحمان حسن حبکه المیدانی)، داستان های قرآن و انبیا در میزان، پژوهشی در قصه های قرآن (حسین فعال عراقی نژاد)، البیان القصصی فی القرآن الکریم (ابراهیم عوضین) منشور جاوید قرآن (جعفر سبحانی) و ... جعفر سبحانی در کتاب ۱۴ جلدی منشور جاوید قرآن، ۱۰ جلد را به بحث پیامبران در قرآن اختصاص داده و در جلد ۱۱ و ۱۲ قصه های پیامبران را آورده است.

۲. مورخان مسلمان در آثار خود، این قصه را با رویکردی تاریخی آورده اند. یکی از قدیمی ترین این آثار تاریخ طبری تألیف محمد بن جریر طبری است. او در این کتاب به شرح قصه ای زندگانی حضرت نوح (ع) پرداخته است. اما نکته ای که نباید از نظر دور داشت این است که او روایاتی را در باب این قصه آورده، که نه تنها قرآن به آنها اشاره ای نکرده است، بلکه هیچ منطق و عقل سلیمی آنها را نمی پذیرد. البته این اشکال مختص اثر این مورخ نیست، بلکه ابن کثیر نیز در کتاب البدایه و النهایه، گه گاه به تورات نیز نظر داشته و دیدگاه های تورات را بیان کرده است. یکی از دیگر آثاری که بعدها با نظر به تاریخ طبری نگاشته شده، تاریخ یعقوبی است. نویسنده ای این کتاب یعقوبی مشهور به ابن واضح، مانند دیگر مورخان از روش تحلیل تاریخی استفاده کرده است. او بحث تاریخی کتاب

خود را از تاریخ زندگی حضرت آدم (ع) شروع کرده و به تاریخ زندگانی حضرت محمد (ص) ختم کرده است و از میان روایات آنچه را که به قول شیعه نزدیکتر است، استفاده نموده است. یعقوبی از دیوانیان و کتاب بنی العباس بود. بنابراین به اسناد و مدارک به راحتی دسترسی داشت و همین امر بر اعتبار و وثاقت اثر او افزوده است (ر. ک. ۱۶۵، ۱۴۱۳).

کتابهای زیادی نیز تحت عنوان قصص الانبیا و قصه های قرآن در نقل این قصه های قرآنی اهتمام فراوان داشته اند، که اهم آنها از این قرارند: قصص الانبیا (راوندی)، قصص الانبیا (جزایری)، قصص الانبیا (ابن کثیر)، قصص الانبیا (ابواسحاق نیشابوری)، قصص الانبیا (عبد الوهاب نجار)، قصه های قرآنی (محمد احمد جاد المولی)، قصص القرآن (رسولی محلاتی)، قصص القرآن (صدرالدین بلاغی)، داستان پیامبران (علی موسوی گرمارودی)، داستان پیامبران (محمد لاریجانی)، کتاب النبوة (ابن بابویه)، حیات القلوب (علامه مجلسی)، تاریخ انبیا و قصص قرآن (عمادزاده)، خلاصه الاخبار (سیدالمحدثین محمد موسوی)، تاریخ الانبیا از آدم تا خاتم (سید مرتضی موسوی)، تاریخ پیامبران الهی در قرآن کریم (کریم باوفا)، قصص الانبیا (کمال مصطفی شاکر)، قصص الانبیا (عبدالدود امین)، الفن القصص فی القرآن الکریم (محمد احمد خلف الله)، قصص الرحمن فی ظلال القرآن (احمد فائز الحمصی)، قصص القرآن (شیخ محمد حمزه)، قصص قرآن مجید (یحیی مهدوی)، قصص القرآن و القصص فی الدیانات الأخری (خالد صنادیقی)، القصص القرآنی (عماد زهیر حافظ)، القصص القرآنی (فضل حسن عباس)، القصص القرآنی فی منطق و مفهومه (عبدالکریم خطیب)، نوح و هود (ع) (عفیف عبدالفتاح طباره)، ترجمه ی حمید شریفی، نوح نبی الله، داستان های قرآن ۲ (محمد شیرازی، ترجمه ی علی کاظمی)، نوح، عصیانگری بردبار (حسن اکبری مرزناک)، نوح پیامبر (ع) (محمد شیرازی، ترجمه ی محمد سالار)، حضرت نوح (ع) (مصطفی وجدانی)، حضرت نوح (ع) (حسین خراسانی)، گذری بر زندگی نوح و آدم (وحید سپاسی)، کشتی حضرت نوح (ع) بر فراز کوه جودی (صنم)،

راهنمای تاریخ الانبیا (احمد امیری پور)، تحلیلی نو از قصص قرآن (محمد تقی ملبوبی)، حضرت نوح (ع) (مهدی یوسف)، قصص الانبیا (شیخ القاضی محمد دالی بلطه)، قصص الانبیا و احداثها و غیرها (محمد الفقی)، قصص الانبیا فی القرآن الکریم (سمیع عاطف الزین)، قصه های قرآن (سهراب اسدی تویسرکانی) و ... اکثر قریب به اتفاق این نویسندگان کتاب خود را با قصه ی آفرینش و زندگانی حضرت آدم (ع) آغاز کرده و به قصه ی زندگی حضرت محمد (ص) ختم نموده اند. و عمدتاً در نگارش کتاب خود به آیات قرآن و روایات معتبر وارد، نظر داشته اند. ۳. برخی از نویسندگان با رویکردی عرفانی به این قصه ی قرآنی پرداخته اند، که از میان آنها می توان ابن عربی را نام برد. او در کتاب *فصوص الحکم*، به عنوان یک عارف آیات و روایات را بر اساس یافته های شهودی عرفانی خود تفسیر می کند. او در تفسیر آیات همواره می کوشد ناقص بودن دعوت حضرت نوح (ع) را به اثبات برساند (ر. ک. ه، ۱۳۸۵). ابن عربی معتقد است که حضرت نوح (ع) قوم خود را به تنزیه محض دعوت نموده است. یعنی دعوت به خدایی که منزله از جمیع شوائب مادی و این جهانی است و میان او و مخلوقاتش به نحوی از انحاء و به وجهی از وجوه مشابهتی و مناسبتی وجود ندارد او از تشبیه، یعنی تناسب او با خلقتش، به هیچ وجه سخنی به میان نیاورده است. لذا قوم او که مشبه محض بودند، چون مناسبتی میان عقاید خود و دعوت وی نیافتند، دعوت او را نپذیرفتند.

تاکنون در آثار مرتبط با این موضوع، پژوهش و تحقیقات کامل و جامع به صورت همه جانبه ی این قصه ی قرآنی در تاریخ، کتب آسمانی، متون نظم و نثر و فرهنگ مردم صورت نگرفته است. تقی پورنامداریان در کتابی تحت عنوان داستان پیامبران در کلیات شمس، به شرح و تفسیر عرفانی قصه های انبیا در غزل های مولوی می پردازد. پورنامداریان فقط در پیشگفتار کتاب خود اشاره ی مختصری به قصه ی پیامبران در شعر درباری، مذهبی و عرفانی می نماید و به عنوان نمونه، آثار چند شاعر از هر دوره را ذکر می نماید (ر. ک. ۲۷، ۱۳۸۸).

از میان رساله‌های موجود در این رابطه برخی فقط به تحلیل این قصه در قرآن و عهدین پرداخته‌اند. از جمله: بررسی قصص انبیا در قرآن و عهدین و بررسی تحلیلی سرگذشت حضرت نوح (ع) از دیدگاه قرآن و عهدین تألیف سیدمحمد بلاغی. رساله دیگری با موضوع تحلیل ادبی داستان‌های قرآن داستان حضرت نوح (ع)، حضرت یوسف (ع) و حضرت موسی (ع)، تألیف خلیل پروینی فقط به تحلیل ادبی این قصه‌ها پرداخته است، بدون آن که نظری به متون نظم و نثر داشته باشد. در دو رساله با موضوعات رهبری انبیا از دیدگاه قرآن کریم، مطالعه‌ی موردی حضرت نوح (ع)، تألیف محمدعلی صادقی و بررسی تحلیل و مقایسه‌ی شیوه‌های تبلیغی حضرت نوح (ع) و پیامبر اکرم (ص) تألیف علی‌اصغر ثابتی، فقط به یک جنبه از زندگی حضرت نوح (ع) می‌پردازد.

هدف و وظایف: هدف اصلی از نگارش این کتاب عبرت‌گیری از قصه‌ی حضرت نوح (ع)، با توجه به این قصه در قرآن و عهدین و با بیان وجوه اشتراک و افتراق آن دو در این زمینه است، به گونه‌ای که از یک طرف وحیانی بودن این کتب به اثبات برسد و از طرف دیگر تحریفات و اسرائیلیات در این قصه مشخص گردد و سرگذشت واقعی این نبی خدا به دور از تخیلات و اوهامات، به تصویر کشیده شود. برای رسیدن به هدف اصلی، باید اجزایی در کنار هم قرار گیرند تا زمینه را برای برآوردن آن مقصد نهایی فراهم آورند. در این کتاب اجزا و وظایفی که هدف اصلی را تأمین می‌کنند عبارتند از:

- شرح کامل قصه‌ی حضرت نوح (ع) در چارچوب بررسی سیره‌ی آن حضرت در قرآن کریم و کشف ارکان و عناصر اصلی در سیره‌ی آن حضرت و ویژگی‌های هر یک و روشن کردن ارتباط میان این ارکان.
- بررسی قصه‌ی حضرت نوح (ع) در کتب تاریخی و تحلیل تاریخی آن
- بیان خرافات و موهومات عجین‌شده با این قصه، با وجود حفظ ظاهری آن در برخی آثار تاریخی

- بیان اخبار گوناگون در مورد کشف بقایای کشتی حضرت نوح (ع)
- بررسی قصه‌ی حضرت نوح (ع) در عهدین و بیان تحریفات موجود در آنها با دلایل علمی و مستند
- بیان آیات مربوط به قصه‌ی حضرت نوح (ع) در قرآن و تحلیل ادبی آنها با بیان عناصر داستانی هر یک
- پاسخ به برخی شبهه‌های موجود در آثار تاریخی و دینی
- بررسی قصه‌ی حضرت نوح (ع) در متون نظم و نثر و نحوه‌ی استفاده‌ی شاعران و نویسندگان دوره‌های مختلف از این تلمیح قرآنی.
- بررسی نقش و تأثیر قصه‌ی حضرت نوح (ع) در فرهنگ عامه‌ی مردم ایران و ورود آن در ادبیات شفاهی و مکتوب، باورها و آئین و رسوم مردم ایران.

این کتاب در پی آن است که با بیان این مطالب، نشان دهد که همواره قصه‌های انبیا به صورت موردی حضرت نوح (ع) در ادبیات و فرهنگ این مرز و بوم تأثیر به سزایی داشته است و با زندگی مردم عجین شده و بخشی از باورهای مذهبی مردم ایران را تشکیل داده است.

تازگی و نوآوری در اثر: همان گونه که در بخش آموزش و پژوهش موضوع بیان شد، همواره قصه‌های انبیا مورد توجه نویسندگان قرار گرفته و آثار بسیاری در مورد قصه‌ی حضرت نوح (ع) نگاشته شده است، که با توجه به قرآنی بودن این قصه و علاقه‌ی نویسندگان و مخاطبین به قرآن، کثرت آثار منتشرشده در این مورد، منطقی به نظر می‌رسد. اما تاکنون تحقیقی مستقل که این قصه را به صورت اختصاصی تر در ادبیات و فرهنگ مردم ایران مورد بررسی قرار دهد، انجام نشده است. یکی از جنبه‌های تازگی این کتاب این است که به بررسی همه‌جانبه‌ی قصه‌ی حضرت نوح (ع) در تاریخ، کتب آسمانی، متون نظم و نثر و فرهنگ مردم ایران می‌پردازد و با تأکید بر تکامل شعر و نثر در ادوار مختلف، به

بررسی محتوایی اشعار و نثرهایی که از این تلمیح قرآنی بهره برده‌اند، می‌پردازد و تأثیر این قصه را بر فرهنگ مردم ایران و رموز ماندگاری آن را در فرهنگ نشان می‌دهد. شاید تاکنون عده‌ی معدود و انگشت‌شماری از نویسندگان به بررسی قصه‌ی یکی از انبیا در یک اثر مشخص پرداخته باشند. اما یکی از مشخصه‌های منحصر به فرد این کتاب این است که قصه‌ی حضرت نوح (ع) را در ۶۱ اثر مهم فارسی مورد بررسی قرار داده و تلمیحات مختلفی را که از قصه‌ی حضرت نوح (ع) در این آثار آمده استخراج کرده و با مشخص کردن تعداد هر نوع تلمیح در هر اثر و هر دوره، به روشنی تفاوت‌های دوره‌های مختلف را از نظر پرداختن به تلمیحات اسلامی از جمله قصه‌ی حضرت نوح (ع)، نشان می‌دهد. تاکنون هیچ اثری این چنین روند به کارگیری تلمیحات قرآنی را مورد بررسی قرار نداده است و پژوهش در این قلمرو، کاری جدید و بدون الگوی پیشین است. یکی دیگر از نوآوری‌های این اثر این است که در ضمن استخراج قصه‌ی حضرت نوح (ع) از متون نظم و نثر، به انطباق آن با منابع و روایات دست‌اول و معتبر تاریخی و اسلامی می‌پردازد، تا به این طریق خرافات و موهومات از این قصه‌ی قرآنی زدوده شود.

مواد تحقیق: مواد تحقیقی این اثر عبارتند از:

- نقل اقوال مختلف تاریخی، تا با درک صحیح و اصولی روایات جعلی از اصلی بازشناخته شوند و این قصه‌ی قرآنی به صورت صحیح و عاری از هر گونه موهومات در اختیار خوانندگان قرار گیرد.
- جمع‌آوری مطالبی از تورات و انجیل، که راجع به سرگذشت حضرت نوح (ع) است.
- جمع‌آوری آیاتی از قرآن کریم، که به نحوی به سرگذشت حضرت نوح (ع) پرداخته‌اند.
- نقل نظرات مختلف مفسران قرآن کریم، تا بتوان به تطبیق و مقایسه‌ی این

قصه در قرآن و عهدین پرداخت و اطلاعاتی درست و قابل قبول به دست آورد.

- نقل اخبار گوناگون در مورد کشف بقایای کشتی حضرت نوح (ع)
- جمع‌آوری ۱۶ شکل مختلف این تلمیح قرآنی در ۶۱ اثر منظوم و منثور
- جمع‌آوری باورهای مردم ایران در مورد قصه‌ی حضرت نوح (ع)، که به‌جوبی‌شانگر عجین شدن فرهنگ عامه با دین و مذهب است.
- جمع‌آوری آداب و رسوم از مردم ایران، که به نوعی برگرفته از قصه‌ی حضرت نوح (ع) است و نشان از سیطره‌ی آشکار دین در فرهنگ ملت‌ها دارد.
- جمع‌آوری مواردی از قصه‌ی نوح (ع)، که به نوعی در ادبیات شفاهی و مکتوب مردم ایران راه یافته است و می‌تواند ترجمان ناخودآگاه عامه‌ی مردم باشد.

روش و متد تحقیق: روش تحقیق در این اثر، همان‌گونه که لازمه‌ی این نوع تحقیقات است، اسنادی و کتابخانه‌ای است، که به شکل توصیفی-تحلیلی ارائه شده است. برای این منظور به کتابخانه‌های معتبری چون کتابخانه‌ی ملی، کتابخانه‌ی مجلس شورای اسلامی، کتابخانه‌ی دانشگاه‌ها و مراکز علمی و کتابخانه‌ی سازمان میراث فرهنگی مراجعه شده و برخی از منابع نیز از کتابخانه‌ی شخصی خود و دوستان تهیه شده است و با استفاده از این کتب و نرم‌افزارهای موجود، کار یادداشت‌برداری انجام شد. برای نگارش فصل سوم کتاب، که به بررسی قصه‌ی حضرت نوح (ع) در فرهنگ مردم ایران می‌پردازد، نیاز به اطلاعاتی در مورد فرهنگ و آداب و رسوم مردم نواحی مختلف ایران بود. با سفر به مناطق مختلف کشور، از طریق مشاهدات شخصی و مصاحبه با افراد صاحب‌نظر در زمینه‌ی فولکلور و بعضاً مصاحبه با مردم یک ناحیه به‌خصوص

سالخوردگان و استفاده از شبکه‌ی جهانی اینترنت، مطالب مورد نیاز برای این تحقیق فراهم شد.

کاربرد نظری و عملی و پژوهشی اثر: این کتاب با توجه به نو بودن موضوع، می‌تواند راهنمای خوبی باشد برای محققان، دانشجویان و کسانی که در زمینه‌ی ادبیات و فرهنگ ایران پژوهش انجام می‌دهند. همچنین این کتاب می‌تواند در زمینه‌ی ادبیات‌شناسی، قرآن‌شناسی و مردم‌شناسی، به‌خصوص در شاخه‌ی سیره‌ی عملی انبیا و تأثیرات قصه‌های قرآنی بر فرهنگ یک ملت مورد استفاده‌ی پژوهشگران قرار گیرد. این اثر در مورد چگونگی استفاده‌ی شعراء و نویسندگان از تلمیحات اسلامی و تأثیرات روانی به‌کارگیری آنها، نکات بدیعی ارائه می‌دهد. این کتاب از نظر اینکه قصه‌ی قرآنی نوح را در تاریخ، کتب آسمانی، ادبیات و فرهنگ مورد بررسی قرار می‌دهد، مجموعه‌ی کامل و جامعی است که می‌تواند برای محققانی که در مورد زندگی انبیا به تحقیق می‌پردازند، کاربرد داشته باشد و علاوه بر آن، پاسخ‌گوی نیازهای ادبی زیر نیز باشد:

- حل مشکلات آثار منظوم و منثور در حوزه‌ی تلمیح به قصه‌ی حضرت نوح (ع)
- تفسیر معانی عرفانی تلمیحات در آثار عرفانی، در مواردی که تنها معنی حقیقی و ظاهری آنها مورد نظر نیست.
- ارائه‌ی تصویرهای متنوع و شواهد شعری متعدد درباره‌ی هر یک از جنبه‌های زندگی حضرت نوح (ع)، که به‌وسیله‌ی آن می‌توان مایه‌های تلمیحی مورد نظر را به‌آسانی در آن پیدا کرد.

قصه‌ی قرآنی نوح در ادبیات و فرهنگ مردم ایران موضوع رساله‌ی دکتری من بود، که با راهنمایی پروفسور روشن رحمانی به انجام رسید و مقالاتی از قسمت‌های مختلف آن در نشریات معتبر خارجی به چاپ رسیده است و می‌تواند

مورد استفاده‌ی مراجعه‌کنندگان قرار گیرد. موضوع این مقالات عبارتند از: روش پردازش قرآن به قصه و تفاوت آن با قصه‌های بشری، سیمای حضرت نوح (ع) در دیوان خاقانی، سیمای حضرت نوح (ع) در نثر فارسی (کشف‌المحجوب، جهان‌گشای جوینی، مرزبان‌نامه، نفثة‌المصدور)، سیمای حضرت نوح (ع) در فرهنگ مردم ایران. این رساله پس از بررسی مجدد و افزودن بخش‌هایی دیگر با عنوان سکینه‌ی نوح با سفینه‌ی نوح آماده‌ی چاپ شد.

ساختار اثر (روش تنظیمی): اساس کتاب به این شکل تنظیم شده است: این کتاب در ابتدا از یک مقدمه و ۳ فصل تشکیل شده و پس از آن در انتها تصاویر و نتیجه‌ی کار و کتاب‌نامه که شامل ۱۵۶ منبع است. فصل اول در ۴ بخش تنظیم شده که در شروع کار، قصه‌ی حضرت نوح (ع) با استفاده از کتب معتبر بازسازی شده است، تا فضاسازی مناسب برای سیر آتی نوشته فراهم آید. سپس این قصه در متون تاریخی مورد بررسی قرار گرفته و ضمن تحلیل تاریخی وقایع، مطالب موهوم از واقعی بازشناخته می‌شود و به شبهاتی که در برخی موارد ممکن است در ذهن ایجاد شود، پاسخ داده شده است. در بخش بعدی، قصه‌ی مذکور در تورات و انجیل بررسی شده و ضمن بیان دلایل عقلی و نقلی، تحریفات صورت گرفته در این قصه، به اثبات رسیده است. در بخش سوم آیاتی از قرآن که به‌نوعی مرتبط با قصه‌ی حضرت نوح (ع) است، مورد تحلیل ادبی قرار گرفته است و سپس مقایسه‌ای بین قرآن و عهدین صورت پذیرفته، تا وحیانی بودن قرآن و تحریف مطالب تورات و انجیل مشخص گردد.

در فصل سوم در ۳ بخش ضمن جمع‌آوری تلمیحات نوح در متون نظم و نثر به صورت جدول، به تحلیل آنها نیز پرداخته شده است، تا از یک سو علل روانی استفاده از این تلمیحات مشخص گردد و از سویی دیگر روند به‌کارگیری این‌گونه تلمیحات در ادب فارسی در دوره‌های مختلف نشان داده شود. در این فصل علاوه بر آن که تلمیحات توضیح داده می‌شود، در هر اثر کلیه‌ی شواهدی

که از نظر مضمون و مایه‌ی تلمیحی مشابه هستند، به دنبال هم ذکر می‌شوند و سپس توضیح لازم که روشن‌کننده‌ی مایه‌ی تلمیحی مشترک این ابیات است و نیز دیگر اشاره‌های مخصوص برخی ابیات نقل می‌گردد.

فصل سوم در ۳ بخش، تأثیر این قصه‌ی قرآنی را در ادبیات شفاهی و مکتوب و آداب و رسوم مردم ایران نشان می‌دهد و برای این منظور، باورها، قصه‌ها و ضرب‌المثل‌ها و کنایاتی که به‌گونه‌ای برگرفته از این قصه است، تحت عنوان ادبیات شفاهی آورده شده و سپس آداب و رسوم که منبعث از این واقع‌های تاریخی است، با توجه به نشانه‌های فرهنگی آن، مورد تحلیل قرار گرفته است. در بخش آخر، تصاویری از بقایای کشتی نوح که در کوه‌های آرات یافت شده، قرار گرفته است.

برای سهولت مراجعه، از ذکر پاورقی خودداری شده و ارجاع مطالب به منابع در داخل متن، با ذکر شماره‌ی منبع در کتاب‌نامه آورده شده است. یعنی منابع در کتاب‌نامه به‌صورت الفبایی تنظیم شده‌اند و هر منبع دارای شماره‌ای است و شماره‌ی منبع مورد نظر در داخل متن، مقابل مطلبی که از آن منبع گرفته شده، به همراه سال چاپ و شماره‌ی صفحه یا صفحات آن، گذاشته شده است. همچنین اگر جمله‌ی مورد استفاده در چند منبع آمده باشد، از عبارت «ر. ک» به معنای رجوع کنید، استفاده شده و بین دو منبع علامت «؛» گذاشته شده است.